

[0890] Better net te witten - Better as ik net wit

Jarich Hoekstra

In this article I discuss two idiomatic parenthetical clauses in West Frisian, better net te witten and better as ik net wit, both meaning ‘to the best of my knowledge’. The former expression appears no earlier than the beginning of the 20th century and only in the written language, whereas the latter is older and also occurs in the spoken language. Similar expressions exist (or existed) in Dutch: niet beter(s) te weten and zo ik niet beter weet. Here, however, the comparative stays in what is probably its base position, i.e. the position after the negation. I investigate the syntax of both constructions and consider what might have prompted the fronting of the comparative in Frisian. It will appear that the fronting of better in better as ik net wit, which seems to be syntactically unmotivated (and even illegitimate), is comparable to a similar fronting of comparatives in an idiomatic clause in German. The origin and precise status of better net te witten remains somewhat obscure.

I

Alle talen hawwe middels om it karakter fan ‘e evidinsje (de ynformaasjeboarne) foar in útspraak oan te tsjuten.¹ Hat men wat men úthâldt sels sjoen of heard, hat men der yndirekte oanwizingen foar of hat men it mar allinnich fan hearren en sizzen? Guon talen drukke evidinsjaliteit systematysk út yn har grammatika, bygelyks mei evidinsjele efterheaksels op it tiidwurd (ferl. Aikhenvald 2004). Yn it Frysk is dat sa net, mar sels dêre kin men spesjale evindinsjele konstruksjes fine lykas *dat heart/wiist/liket/seit bêst* (ferl. Hoekstra 2009). Evidinsjaliteit kin fansels altyd troch omskriuwing útdrukt wurde (*Jelle wie sa foar’t each kalm, De hûn is sa’t ‘t liket dea, It hyt dat hy dat dien hat* ensfh.).

Yn dit artikel wol ik omtinken freegje foar in slach idiomatyske útdrukkingen (parentetyske sintsjes of bywurdlike ferhâldingswurdkloften) dêr’t men mei oantsjut, dat wat men úthâldt basearre is op jins eigen witten (dat al of net tarikke kin).² Ferlykje:³

-
1. Foar syn help mei de Midfryske data betankje ik Eric Hoekstra.
 2. De útdrukkingen kinne ek suggerearje dat men net alhiel wis is fan wat men úthâldt. Men soe dêrom faaks ornearje kinne dat se earder epistemyske modaliteit útdrukke. By epistemyske modaliteit wurdt de wierskynlikheid fan in útspraak lykwols *hifke*, wylst

- (1) Hy wennet (foar)safier't ik wit yn Grins.
 sa goed as ik wit
 dat ik wit
 by/nei myn witten
 nei myn bêste witten
 better net te witten
 better as ik net wit

Ferlykbere útdrukkingen komme ek yn oare talen foar: Hollânsk *voorzoever ik weet*, Dútsk *soweit/soviel ich weiß, meines Wissens*, Ingelsk *as far as I know, to the best of my knowledge*, Sweedsk *såvitt jag vet, vad jag vet*, Frânsk (*pour*) *autant que je sache, que je sache*, Italjaansk *per quanto ne so*, Spaansk *hasta donde yo sé, por lo que yo sé, que yo sepa* ensfh.

It is my hjir benammen om de beide lêste útdrukkingen yn (1) te rêden: *better net te witten* en *better as ik net wit*. De earste útdrukking hat yn it skreaune Frysk de lêste ieu aardich de gut krige. Ferlykje de neikommende foarbylden:

- (2) a. Mar **better net te witten** hab ik letter dôch noch mei alle heins oan boart de haven krige. [J.J. Hof, *jier I* 33 (1940)]
 b. De lêste walfiskfarder fan Nederlân ... is **better net to witten** rêst. [J.K. Dykstra, *Fr. en F.* (30-11-1945)]
 c. wij dolden ús djippe gatten yn 'e groun ierde **better net to witten**. [Hessel Miedema, *Op 'e literêre toer* 165 (1973)]
 d. **Better net te witten** is de PC ien kear earder fanwege 'de geweldige regenbuijen' fjouwer dagen fersteld. [L.C. 06-08-2010, s. 12]

De konstruksje is lykwols net bare âld; de earste attestaasje dy't ik fine koe, is in sitaat fan Jan Jelles Hof út 1903:⁴

by evindinsjaliteit inkeld *fêststeld* wurdt dat der in beskaat type fan evidinsje foar in útspraak is (ferl. De Haan 1999, Hoekstra 2009). Neffens my is dat lêste yn (1) it gefal. Dat ynformaasje dy't inkeld op jins eigen witten stuolet net alhiel betrouber wêze kin, is in sekondêre ymplikaasje.

3. Njonken de lêste trije útdrukkingen besteane ek noch de neikommende farianten mei in haadsin:
 (i) a. Ik wit net better of hy wennet yn Grins.
 b. Ik wit net better as dat er yn Grins wennet.
4. Men fynt yn 'e literatuer ek in frijwat seldene fariant dêr't *better* nei *net* stiet:

- (3) 't Sportfriezendom giet **better net to witten** bûten 't forstân om, krekt as de measte moaden. [J. f. 'e Gaestmar, *F.m.n.* 45 (1903)].

Yn Hof syn proaza, benammen yn syn sjoernalistyk wurk, wurdt *better net te witten* nammers geregeldwei brûkt (ferl. ek (2a)).

Yn 'e 19de ieu komt *better net te witten* sa't 't liket noch net foar en fynt men inkeld de útdrukking *better as ik net wit*. Ferlykje:⁵

- (4) a. Hy is soun mei sîn hûsgesin, **better as ik net wit**. [Japik Japiks, *Fr. Hfrj.* 136 (1855)]
 b. Jimme benne beide mîn bûrljue, en **better as 'k net wit**, mîn goede frjûnen ek. [W. Dykstra, *Bije-koer* 58 (1873)]
 c. Wy binne yet altyd goede frjeunen, **better as 'k n't wyt**. [S. K. Feitsma, *Sw.* 10 (1879)]
 d. Hjar man hie, **better as ik net wit**, skoalmaster to Mieregea west. [J.S. v.d. Steegh, *oant.* 203 (1884)]

Dy konstruksje is noch wol oant yn ús tiid oerlevere, mar rekket sa't 't liket nei de 19de ieu wat yn 't neigean:⁶

- (5) a. **Better as ik net wit**, steane der trije boerepleatsen yn 'e mar. [Sj. de Zee, *S. en R.* 228 (1905)]
 b. **Better as 'k net wit**, hat ús femylje fen heite' kant jimmer to Molkwar wenne. [Kees Tjemmes, *L.C.* 22-09-1927, s. 7]
 c. **Better as ik net wit** leit Hurdegaryp yn Fryslân. [B. v.d. Veen, *L.C.* 26-11-1962, s. 5]

- (i) a. Foar my lizze: Alle Volgeestige Werken fen Jan de Brune (to Harlingen by Hero Galama, 1672 d.i. **net better to witten** de 3^e Utjefte). [G. Gosses, *Frysk Jierboek* 44 (1937)]
 b. Murk fan Klemburch heart nei safolle jierren in plakje te krijen yn de beskieden gallerij fan Fryslâns dichters. In gallerij dy't er nea socht hat, **net better te witten**. [S.J. v.d. Molen, *Leeuwarder Courant* 19-06-1982, s. 35]

Dêr kom ik aansten noch op werom.

5. Sawol *better net te witten* as *better as ik net wit* wurde leafst yn in positive ramtsin brûkt, om't in negaasje yn 'e ramtsin en yn 'e parenteze licht betizing jout. Dat ferklearret wierskynlik it neikommende foarbyld, dêr't de ramtsin negatyf is en de negaasje yn 'e parenteze weilitten is:
- (i) Ik ha noch noait, **better as ik wit**, fabryksgûd oan 'e foetten hawn. [G. Jepkema, *snjeon-to-joun* 11 (1898)].
6. Njonken *as* komt, lykas yn oare ferlykjende sinnen, ek de byfoarm *at* foar (ferl. WFT I, s.v. *at*, 7): **Better at ik net wit** is er fan 'e middei ôfstutsen. (Opj. Y. Poortinga).

Hoewol't de útdrukking meast mei in ûnderwerp fan 'e 1ste persoan iental foarkomt – en de sprekker/skriuwer dus nei syn eigen witten ferwiist - fynt men ek foarbylden mei in 1ste persoan meartal (ferl. (6a,b)) en, komselden, mei in 3de persoan (ferl. (6c)), dat ek al ûngewoan is fanwegen it brûken fan *sels* en fanwegen it feit dat *witte* dêr yn 'e doetiid stiet):

- (6) a. En van de tjien bern dij wij woend hawwe, binne er **better as wij net witte**, Nog saon in t libben. [K.Y. Vlietstra, *neijschoalle* 191 (1854)]
 b. En ha jim jimme hollen ek yette? **Better as wy net witte**, ja! seyen hia en fielden der nei. [T.G. v.d. Meulen, *Fr. Hfrj.* 205 (1865)]
 c. Do hiette er, **better as er sels net wiste**, Harmen Zylstra. [T.G. v.d. Meulen, *Frj. Hfrj.* 205 (1862)]

Oars as *better net te witten*, dat men benammen yn teksten fan skriuwers fynt dy't in ferbining ha mei de Fryske beweging of har profesjoneel mei it Frysk dwaande hâlde, komt *better as ik net wit* folle algemiener foar en wie it grif net ta de skriuwtaal beheind. Dat ropt de fraach op wêr't *better net te witten* krekt wei komt en yn hokfoar relaasje oft it ta *better as ik net wit* stiet. Wie it in (seldsume) útdrukking út 'e sprektaal dy't troch Jan Jelles Hof opheind is, troch him yn syn wurk kultivearre is en dêrnei wreide hat yn 'e skriuwtaal, moolk op kosten fan it oarspronklik folle hiemere *better as ik net wit*? Of is *better net te witten* hielendal in skriuwtaalprodukt (in útfynsel fan Hof?), dat, om't it koarter, formule-eftiger en ûnpersoanlik wie, yn 'e skriuwtaal *better as ik net wit* út it stee krongen hat? Om dy fraach te beänderjen, is it goed en besjuch de konstruksjes út in wat rommer eachweid. Ik sil earst neigean oft der ferlykbere konstruksjes yn oanbuorjende talen besteane en tsjin dy eftergûn de syntaktyske struktuer fan 'e beide konstruksjes neier besjen.

II

In útdrukking dy't mei it Fryske *better as ik net wit* te ferlykjen is, fynt men yn âlder, 18de- en 19de- iusk Hollânsk. Ferlykje:

- (7) a. Het eerste Printje, dat ik van dien Vorst in handen kreeg, was een oude mans tronie met een witte doek om 't hoofd gewonden; zynde, **zo ik niet beter weet**, uit een Schildery, door een Italiaanschen Meester gemaakt, getrokken. [Gérard de Lairesse, *Groot schilderboek* 398 (1712)]

- b. ‘k Ken hier al d’adeldom, **zo ik niet beter weet**. Pieter Langendyk, *Het wederzyds Huwelyks bedrog* r. 2038 (1720)
- c. Vrou Venus, om dees groote botheid, / Die keerde zich van schaamten om, / En zei: ‘t mag zyn, dat jy Trojaanen / Dat tuig tot jouwent ganzen heet, / Maar hier tot onzent zijn het zwanen, / **Zo ik altyd niet beter weet**. [*Alle de werken van W. V. Focquenbroch* 1, 97 (1723)]
- d. De Reize, die ik het geachte Publiek hier aanbiede, is, **zoo ik niet beter weet**, nieuw. [Jacob Haafner, *Reize in eenen palanquin, of Lotgevallen en merkwaardige aantekeningen op eene reize langs de kusten Orixia en Choromandel* III (1808)]
- e. **Zoo ik niet beter weet** is Broeder J H en zijn vrouw goed gezond en hij is heel spoedig een jonge zoon of dochter te verwagten. [www.tesellefamily.com/ned_content/ned_brieven/brief_06.htm (brief fan 5 april 1869)]

Oars as yn ‘e Fryske útdrukking stiet *beter* dêr lykwols net foarop, mar yn ‘e sin nei de negaasje.⁷

Yn súdlik Hollânsk (Brabânsk, Flaamsk) bestiet in wjergader fan it Fryske *better net te witten*, mar ek wer mei de komparatyf nei de negaasje. It WNT (s.v. *te I*) jout dy konstruksje as: “Niet beter (in ‘t Antw.: beters) te weten, naar mijn (enz.) beste weten” en yllustrearret him mei twa sitaten, in poëem (*Hij is, niet beter te weten, al dien tijd ziek geweest*) en in sin út it Antwerpsk wurdboek fan Cornelissen & Vervliet (1899-1903). Under it lemma *weten* (s. 1438) skriuwt dat wurdboek:

- (8) Goed te weten, wel te weten, wees er van overtuigd. Mee Nievejaar vertrekt hij, wel te weten, ‘t Is op ‘ne’ Vrijdag gebeurd, goed te weten. (De klemt. ligt op goed en wel).

Nie(t) beters te weten (klemt. op beters), ik weet niet beter, ik meen dat het zoo is. Hij is over twee jaar gestorven, **nie’ beters te weten**.

En fierders ûnder it kopke ‘Eigenaardigheden in den zinsbouw’ (s. 88):

- (9) Hij is over dry jaar vertrokken, wel te weten. ‘t Is over twee maanden gebeurd, goed te weten. Ik heb uwen leesboek op het bovenste schap zien liggen, **niet beters te meinen**. Jan heeft verleden Zondag nog hier geweest, **niet beters te weten**.

7. Zo koe yn âlder Hollânsk brûkt wurde foar (*zo*)*als* (ferl. WNT, s.v. *zoo*^{II}).

Wel te weten, goed te weten geldt voor : ik weet het goed, ik ben er zeker van; **niet beters te meinen, niet beters te weten**, voor : ik meen dat het zoo is, ik geloof het althans, ik weet niet beter.

De útdrukking komt dêr net allinnich mei *weten*, mar ek mei *meinen* foar. Boppedat oppenearret him nei *beter* in útgong -s.⁸ Dy foarm mei -s fynt men behalven yn it Antwerpsk ek yn ‘e Brabânske dialekten. Ferlykje :

- (10) a. **Nie beters te weten**, waar ‘t Broekegänske d’r aalt gewist Roger van Laere, huisarts in Liempde, *Kulhannes* 143-144 (1992)
 b. „En waaraan denk je te zien, dat het koliek is?” „**Nie beters te wete**, menier. De-n-bieëst stao schrikkelijk te zwieëte, of springt deur de stal as ‘ne raozende zot. ...” [A. Roothaert, *Doctor Vlimmen* 186 (1937³)]

Yn it dialekt fan Tilboarch kin *niet beters te weten* sa’t ‘t liket mei in *of-sin* kombinearre wurde. Ferlykje it neikommende sitaat út ‘e rubryk ‘Tilburgs Taalplastiek’ fan Pierre van Beek:

- (11) Een eigenaardige, gewestelijke constructie zien we ook gehanteerd in een uitdrukking als bv.: “**Niet beters te weten** of hij had een gabardine regenjas aan”. Men houdt hiermede een slagje om de arm, omdat men de positieve uitspraak niet helemaal aandurft. Er wordt rekening gehouden met de mogelijkheid, dat men zich vergist.
 (www.cubra.nl/tilburgsdialect/pierrevanbeek/pierrevanbeekhttp121-130.htm)

Op it ynternet fynt men fierders ek by ‘t soad foarbylden fan *niet beter(s) te weten*, mar it is net altiten út te meitsjen wêr’t de skriuwers wei komme. De krechte geografyske spried fan ‘e útdrukking is sadwaande nedich better ûndersocht. Soks falt lykwols bûten it bestek fan dit artikel.

III

Sa’t wy hjirboppe sjoen hawwe, besteane (of bestiene) der njonken de Fryske konstruksjes, dêr’t *better* hielendal foarop stiet, ferlykbere Hollânske konstruksjes, dêr’t *beter* nei de negaasje stiet:

8. It WNT (s.v. *beter*) skriuwt dat yn Súd-Nederlân de foarm *beters* as bywurd foarkomt en jout it neikommende foarbyld:

(i) U-L. Comptoir, oft om **beters** te segghen de Pagadorye. [VOSSIUS II]

(12)	<i>Frysk</i>
better as ik net wit
better net te witten | <i>Hollânsk</i>
zo ik niet beter weet
niet beter(s) te weten |
|------|--|--|

Yn ‘e Hollânske konstruksje stiet *beter* foar jins gefoel yn syn normale, oarspronklike posysje; alle konstruksjes betsjutte sokssawat as ‘ik wit net better (as sa)’. Soe men yn *better as ik net wit* oannimme dat *better* yn syn basisposysje stiet, dan soe dat in (yn ‘e kontekst) absurde semantyske ynterpretaasje opsmite. At de posysje nei de negaasje de oarspronklike is, dan moat *better* yn ‘e Fryske konstruksjes foaropset wêze. De fraach is dan: Giet it dêrby om in reguliere syntaktyske ferskowing en is dat yn beide gefallen deselde?

Dat is hjir om in reguliere syntaktykse ferskowing giet, is yn it gefal fan *better as ik net* wit net botte wierskynlyk. Ferlykjende sinnen wurde wol gauris as lykskikkend beskôge (ferl. Hendriks 1991) en it ferlykjende bynwurd *as* soe yn dat gefal in lykskikkend bynwurd wêze. Ferlykje de *as* + ymperatyfkonstruksje yn (13b), dêr’t it tiidwurd by foaropsetting yn ‘e posysje fuort nei *as* telâne komt; ferskowing fan wurdmateriaal oer *as* hinne is útsletten:

- (13) a. Hy wist neat better te dwaan as [har in brief te skriuwen]
 b. Hy wist neat better te dwaan as [skriuw har in brief ---]

Mar at *better* yn *better as ik net wit* net troch in reguliere syntaktyske ferskowing op it foarste plak bedarre is, hoe moat men it plak fan dy komparatyf dan ferklearje? It histoaryske útgongpunt fan ‘e konstruksje moat de Fryske fariant west ha fan in idiomatisearre tukensintsje lykas Hollânsk *zo ik niet beter weet*. Der binne in pear oanwizingen dat sa’n konstruksje yn it Frysk ek bestien hat.

By Joast Halbertsma komt ienris de neikommende fariant fan *better as ik net wit* foar (dêr’t *as* de wearde hat fan *sa as* of *sa’t*):

- (14) **As ik net better wit**, is hy lyk mei elts-in-ién. [J.H. Halbertsma, *eölus* 80 (1837)]

Yn (14) ferskynt *better* nei de negaasje.

In oar en âlder foarbyld, mei *sa* oan it begjin, fine wy yn it Midfrysk by Feike Hiddes van der Ploeg yn dy syn tenielstik ‘De tankbre boeresoan’:

- (15) Wy ha zeis Bén han / fjouwer binne dae / twa libje iette / **za ik better net wit**: uis Griet / en uis mijn Heer! [1778o]

It foarbyld yn (15) is opfallend om't *better* dêr net nei *net* stiet (lykas *beter* yn 'e Hollânske konstruksje), mar saneamde *focus scrambling* ûndergien hat oer de negaasje hinne.⁹ Mei't focus scrambling altyd opsjoneel is, sil de folchoarder sûnder scrambling (*sa ik net better wit*) yn it Midfrysk ek wol mooglik west hawwe. Yn it Hollânsk haw ik oant no ta gjin foarbylden mei *focus scrambling* fine kinnen.

Hoewol't it tal fynplakken net oergrut is (mar dat kin skoan oan 'e beheinde oerlevering lizze), mei men der sadwaande fan útgean dat der yn âlder Frysk útdrukkingen west hawwe lykas *as ik net better wit* en *sa ik net better wit* (en farianten dêrfan mei *focus scrambling*). Sokke útdrukkingen binne ynsafier apart, dat in negative komparative ferliking ('net better as') ynbêde is yn in ekwative ferliking ('sa as') en dat boppedat it ekwative graadwurdsje *sa* ymplisyt tagelyk it ferlikingsobjekt fan 'e komparative ferliking is ('(net) better as sa'). De konstruksje kombinearret de ferlikingen 'sa (goed) as ik wit' en 'ik wit net better (as sa (goed))'. *Sa goed as ik wit* en *as ik net better wit* binne semantysk ekwivalint en drukke beide tagelyk ek in superlatyf út: at ik eat sa goed as ik wit fertel, dan wit ik it net better as sa't ik it fertel en dan fertel ik it nei myn bêste witten.

It superlative yn sokke konstruksjes komt moai út yn 'e Midnederlânske en 16de- en 17de-ieuske Hollânske ferbining yn (16) (ferl. Van der Horst 2008, 364, 587, 810, 1091-1092):¹⁰

- (16) a. Doe viel sciere neder / Sente Brandaen op sine knien / ende bat
Gode dat hi moeste ontvlien / dien diere **so hi best can**.
[*De reis van St. Brandaan*, 12de ieu, r. 1022]
b. Hi quam in vlaendren **soe hi eerst mochte**.
[*Rijmkroniek van Vlaanderen*, 13de-14de ieu, r. 1491]
c. ende hebben hem alle bereit om te Senlis te trecken,
elcx **als hi cierlicste ende eerlicste mochte**.
[*De historie vanden vier heemskinderen*, 1508, s. 21, r. 71]

9. Ferlykje ek noch de neikommende fariant mei *oars* (foar *net*) ynstee fan *better*:

(i) Hja binne alle fjouwer yet ek yn libben ... **as ik oars net wit**. [V., Sw. 58 (1883)]

Foar *oars* as de komparatyf fan *sa*, sjuch Hoekstra (2000).

Sjuch foar *focus scrambling*, it út syn basisposysje wei nei foaren ta skowen fan 'fokusearre' materiaal yn it middenfjild fan 'e sin (bygelyks oer bywurden hinne), Neeleman (1994) en Hoeksema (2003).

10. De ferbining is net ta it Midnederlânsk beheind; yn it Aldfrysk komt er ek foar: *alsma best mey* (O II, 153, r. 33), *alse alder best kenne* (O II, 344, r. 26), *als wy best moghen* (O III, 33, r. 26). Ferlykje fierders Ingelske útdrukkingen lykas *as I best can* en *as I best know how*.

- d. Wy bevonden het onder water noch dicht en wel, en vermaekten het boven, **zoo als wy** in zee, onder zeilen, **best kosten**.
[1862, yn: Weijnen 1967, 401]

Dêr is it net in negative komparatyf dy't ynbêde is yn in ekwative ferliking, mar in superlatyf. *So hi best can* betsjut 'sa goed as er kin', *soe hi eerst mochte* 'sa gau as er kin' ensafh. It tiidwurd yn 'e konstruksje is hylyd 'kinne' of 'meie' (yn 'e bestjutting fan 'kinne'). Ferlykbere foarbylden mei 'witte' haw ik fûn by Jancko Douwama (16de ieu):¹¹

- (17) a. Sijne Gnaden ginck met mi; om de wal 3 malen, en fraegden mij voele dingen, daer ick vp antuorden **so ick best wiste**.
[*Jancko Douwama's geschriften* I, 149 (Workum 1830)]
b. In dese tijden wast, des ick voele communiceerde met Mester Vincent, de mij voele fraegden nae de ghestalt en het wesen van Frieslant, daer ick vp antuorden, **so ick dan best wiste**. [ibid. 424]

It tiidwurd yn in ekwative ferliking mei in ynbêde negative komparatyf of in superlatyf moat dus sa't liket kognityf of fysyk fermogen útdrukke.

Moolk hat it feit dat *as ik better net wit* semantysk ekwivalint is mei *sa goed as ik wit* der ta laat dat *better* foaropset waard en no oerflakkich besjoen as it ilemint fungearret dêr't it *as*-sintsje fan ôfhinget. Dy syntak-tysk ûnmotivearre (en sels yllegitime), analogyske foaropsetting docht yn dit gefal net folle kwea; it idiomatyske tuskensintsje hat al in konstruksjonele, net-komposysjonele betsjutting.

De net-reguliere foaropsetting fan 'e komparatyf *better* yn it idiomatyske sintsje *better as ik net wit* hat in moaie wjergader yn in Dútske konstruksje. It Dútsk hat in idiomatysk ferlikingssintsje fan it slach yn (18):

- (18) a. zwei Freunde, **wie sie unterschiedlicher nicht sein können**
b. zwei Freunde, **wie sie nicht unterschiedlicher sein können**

It giet dêr ek wer om in ekwative ferliking mei in ynbêde negative komparatyf. It tiidwurd *können* drukt hjir lykwols gjin fysyk fermogen út, mar epistemyske (ûn)mooglikheid.¹² De ferliking yn (18) is ekwivalint mei in

11. Jancko Douwama brûkt yn syn skriften in taal dy't op it kontinuum fan Leechdútsk en Midnederlânsk leit (ferl. Niebaum 2001).

12 It docht jin dan ek gjin nij dat men de konstruksje hiel inkeld ek fynt mei *möglich sein*:

- (i)a. Wir wurden verwöhnt und umsorgt **wie es besser nicht möglich ist**.
[www.villa-thermale.at/en/guestbook]
b. Durch Einbau eines Faulhabermotors und Umbau des Getriebes wurden die Fahreigenschaften so optimiert, **wie es nicht besser möglich ist**.

gewoane ekwative ferliking: *zwei Freunde, so unterschiedlich, wie sie (nur) sein können*. De basisfolchoarder, mei de komparatyf nei *nicht*, fynt men yn (18b). Sokke gefallen komme foar, mar folle hiemer is de folchoarder yn (18a), dêr't de komparatyf troch *focus scrambling* oer *nicht* hinne ferskood is. Njonken (18a,b) fynt men lykwols ek gefallen lykas (19):

(19) *zwei Freunde, unterschiedlicher wie sie nicht sein können*

De komparatyf stiet dêr yn 'e posysje foar *wie*, dêr't er net troch in reguliere syntaktyske ferskowing bedarre wêze kin. De betsjutting is deselde as yn (18a,b) ('twa freonen, sa ûngelyk as se mar wêze kinne'). Gefallen lykas yn (19) binne ferlike mei deselden yn (18a,b) marzjinaal en gâns Dútskpraters sille se as 'min Dútsk' beoardielje, foar 't neist om't se semantysk absurd binne, at men de posysje foar *wie* as de basisposysje fan 'e komparatyf ynterpretearret. Men kin lykwols op it ynternet sûnder muoite foarbylden fine. Ferlykje:

- (20) a. Die Bildaufteilung ist super gelungen und die Abendstimmung **schöner wie sie nicht sein kann**. [www.fotocommunity.de/pc/pc/display/14606279]
 b. Mein Rumpsteak rosa und **zarter, wie es nicht sein kann** [www.qype.com/place/594751-Niemeyers-Romantik-Posthotel-Fassberg]
 c. Joh Mann, das ist **deutscher wie es nicht sein kann**. Das ist Scheiße. [www.kothhoefer.de/blog/archives/01-01-2008_01-31-2008.html]
 d. Die Küstenstreifen östlich und westlich von Faro sind **unterschiedlicher, wie sie nicht sein können**. [www.go-algarve.de/Allgemeines/allgemeines.html]
 e. Die Geschichte an sich klingt **kitschiger, wie sie nicht sein kann**. [www.potzdamm.de/05_juli/berlinale_2008.htm]
 f. Der ganze Film ist **hohler wie er nicht sein könnte** und voller blutiger Gewalt. [www.lovefilm.de/film/Must-Love-Death/292761/review]

It ferlykjende bynwurd dat men nei in komparatyf yn it Dútsk ferwachtet, is einliks net *wie* (dat yn 'e regel yn ekwative ferlikingen brûkt wurdt), mar *als*. Yn it sprutsene Dútsk wurdt *wie* lykwols, ta argewaasje fan 'e taalwarders, withoefaak brûkt nei komparativen. Yn de fêste ferbining yn (19) en (20) bliuwt *wie* nei it foaropsetten fan 'e komparatyf ornaris gewoan

stean, mar men kin ek gefallen fine dêr't it bynwurd nei it foaropsetten oanpast is:

- (21) a. Die jetzige Situation ist **schlimmer als sie nicht sein kann**.
[Van Leeuwen (2005, 225)]
b. Die vier Freundinnen sind **unterschiedlicher als sie nicht sein könnten**. [www.tinkerfairysbibliothek.wordpress.com/category/genre-serie]
c. Der Rest der Oper ist **russischer als es nicht sein kann**. [www.der-neue-merker.eu/paris-salle-pleyel-iolanta-mit-anna-netrebko-als-engel-des-lichts]

Der is dus sa't 't liket by Dútskpraters yn alle gefallen in oanstriid om de komparatyf yn dizze idiomatisearre konstruksje foarop te setten. Lykas by de Fryske konstruksje kin dy ferskowing net syntaktysk motivearre wêze, mar moat it de semantyske oerienkomst tusken de gewoane ekwatyf en de ekwatyf mei ynbêde negative komparatyf wêze dy't ta analogyske foaropsetting laat hat.

IV

Hoe is it foaropsetten fan *better yn better net te witten* te ferklearjen en hoe is dy útdrukking yn it Frysk ûntstien? It giet by *better net te witten* of by it Brabânsk/Flaamske *niet beter(s) te weten* foar 't neist om in absolute modale *te-ynfintyf*. De wenstige modale *te-ynfintyf* wurdt mei it helptiidwurd *wêze* of *hawwe* kombinearre.¹³ Ferlykje:

- (22) a. De huzen binne hjir net **te beteljen**.
b. Hy hat mar **te kommen**.

Sin (22a) drukt (ûn)mooglikheid út ('de huzen kinne net betelle wurde'), sin (22b) needsaaklikheid ('hy moat komme').

Foarbylden fan absolute modale *te-ynfinitiven* binne:¹⁴

- (23) a. Nou, **wol to rêsten**, fanke! [S.K. Feitsma, *F.m.n.* 10 (1899)]
b. Nochris tige by tige foar alle goeie soarch en **net te ferjitten** de lekkere hapkes en drankjes! [www.wellnessinstituutlucia.nl/gastenboek.html]

13. Ferlykje foar modale ynfinitiven (of adjektivale *te-ynfinitiven*) yn it Frysk Hoekstra (1997), yn it Hollânsk Sassen (1990), Bennis (1990) en Bogaart (2006), en yn it Dútsk Haider (1984) en Holl (2010).

14. Ferlykje fierders Hollânsk *wel te verstaan*, *niet te danken* en *te verschijnen*.

- c. Us Bijke is knap, **to sizzen**, / Opsitten, poatsjes jaen, / ... Dat kin er linich dwaen. [C. Wielsma, *bern* 11 (1886)]¹⁵

Yn absolute modale *te*-ynfinitiven, dy't altiten idiomatysk binne, kinne har njonken mooglikheid en needsaaklikheid ek noch oare modaliteiten (winsk, wollen) oppenearje. komme').

In evidinsjele absolute modale *te*-ynfinityf, mei *sa* en in tiidwurd dat de ynformaasjeboarne neamt, hat men yn:

- (24) a. Oan de ein lei in mânsk skip, **sa to sjen**, in koaster. [G. Abma, *útfanhuzer* 37 (1962)]
 b. **Sa te hearren** is it blokje noch sa geef as kryt. [www.peugeotforum.nl/phpBB/viewtopic.php?t=11698]
 c. Al wer in wike om en jimme binne no yn Italië mei waarm waar **sa te fernimmen**. [www.missionalbana.nl/2011/07/1309970063]
 d. **Sa te lêzen** giet it goed en hast it nei dyn sin. [www.atsjes.blogspot.de/2012/02/mbale-2.html]

It tiidwurd *witte* oppenearret him wol gauris yn absolute modale *te*-ynfinitiven. Ferlykje *te witten* (Ingelsk *to wit*, Frânsk *à savoir*), dat fierhinne synonym is mei *te sizzen*.¹⁶

- (25) a. Ik forkindigje jimme greate blydskip dy't it hiele folk sines wêze scil, dat jimme hjoed de Sillichmakker berne is, **to witten** Christus, de Heare, yn Davids stêd [*Bibel*, Luc. 10-11 (1943)]
 b. Syn soan Hette Juws Decama hie trije soannen, **te witten** Sytse, Hette en Juw. [www.baard-frl.nl/s/?oer-baard/dekemastate]

En fierders, mei negaasje, de konstruksje *net te witten* + freegjende bysin:

- (26) a. **Net to witten** as se noch libbet! [J.P. Asman, *wraek* 73 (1892)]
 b. En Alle doarst it him net sizze, hwent **net to witten** ho't syn broer it opnaem. [J.S. van der Steegh, *oant*. 190 (1884)]

15. Ferlykje ek *dat is te sizzen*:

(i) Wy, **dat is to sizzen**, Sjoerd, Piter en ik, hienen ús boeijer driuwe litten. [T.E. Holtrop, *F.m.n.* 16 (1910)].

16. In moai foarbyld fan it trochinoar mjuksjen fan *te witten* en *better net te witten* fynt men yn it neikommende sitaat:

(i) It is de ein fan in waarme simmermiddei at de Farsk-fraachpetear redaksje, **better te witten** Henk Wolf en Joke Corporaal, djip yn it labyrint fan de Oosterparkwyk, oanbellet by Nyk de Vries (1971). [www.farsk.nl/fraachpetear/2006/78petearnkykdevries.htm]

- c. Slagget it my net mei gauwens wer in plak to krijen, den **net to witten** nei hwet hoeke fen ‘e wrâld ik forslingerje scil. [W. Dykstra, *Fr. Hfrj.* 166 (1901)]
- d. Net dwaan, jong. **Net te witten** oft der yn ‘e buert Dútske troepen omswalkje en dit út komme. [Tiny Mulder, *Tin iis* 290 (1986²)]

De fraach is no: Hat der yn it Frysk in útdrukking **net better te witten* bestien, in wjergader fan ‘e Brabânsk/Flaamske konstruksje? Direkte ynfloed fan ‘e Brabânsk/Flaamske konstruksje liket net botte wierskynlik, mar it is teoretysk mooglik dat in útdrukking lykas **net better te witten* ienris yn hiele Nederlân en Flaanderen bestien hat en inkeld oan ‘e rânen, yn Brabân/Flaanderen en yn Fryslân, bewarre bleaun is. Ik haw lykwols oant no ta gjin oanwizingen fine kinnen, dat sa’n konstruksje yn it Hollânsk bûten Brabân en Flaanderen en yn it Frysk foarkaam.¹⁷

It foaropsetten fan *better yn better net te witten* soe syntaktysk motivearre wêze kinne: It soe in gefal fan *focus scrambling* oer *net* wêze kinne of faaks ek fan topikalisaasje. Der binne, yn alle gefallen yn it Hollânsk, gefallen dat in fraachwurd mei in absolute *te*-ynfinityf kombinearre wurdt (bgl. *Wat te doen met...*, *Wat te denken van...*), mar it is net dúdlik oft *wat* dêr troch fraachwurdferskowing foaropset is of dat it noch yn syn basisposysje stiet. Ik ha oars gjin foarbylden fan *focus scrambling* of topikalisaasje yn absolute modale *te*-ynfinitiven fine kinnen, dat it is mooglik dat men it foaropsetten fan *better yn better net te witten* yn ferbân bringe moat mei deselde foaropsetting yn *better as ik net wit*. It riedselige opdûken fan *better net te witten* yn ‘e Fryske skriuwtal yn ‘e 20ste ieu makket jin ek wat erchtinkend. Hat Jan Jelles Hof faaks de Brabânsk/Flaamske útdrukking kennen¹⁸ en him op basis fan ‘e Fryske útdrukking *better as ik net wit* ferboud ta *better net te witten*?

Folle mear as spikkelearje kin men dêroer op dit stuit net en dêrmei bliuwt de fraach nei it krekte komôf fan *better net te witten* dy’t wy oan it begjin fan dit artikel steld ha, oan ‘e ein noch iepen. Dochs binne wy al wat wizer wurden as oan it begjin. Wy ha yn ‘t foarste plak fêststeld dat de útdrukkingen *better net te witten* en *better as ik net wit* net lykweardich binne wat gebrûk en âldens oanbelanget: wylst *better as ik net wit* út ‘e sprektal komt en al yn ‘e 19de ieu foarkaam, is *better net te witten* sa’t ‘t

17. De twa gefallen fan *net better te witten* yn fuotnoat 4 sille wol gjin foarbylden fan ‘e âlde konstruksje wêze. De oanbelangjende auteurs sille earder, nei alle gedachten ûnbewust, de foaropsteande komparatyf fan *better net te witten* ‘rekonstruearre’ hawwe yn ‘e posysje nei *net*, dêr’t er ynterpretatyf thúsheart.

18. Hof hat bygelyks fersen fan Guido Gezelle oerset (sj. Dykstra 1962).

liket earst yn ‘e 20ste ieu yn ‘e skriuwtaal ûntstien. Fierders witte wy no dat beide útdrukkingen wjergaders hawwe yn it Hollânsk mei *beter* nei de negaasje. Boppedat is de syntaktyske struktuer fan ‘e konstruksjes wat dúdliker wurden: Wy hawwe yn *better as ik net wit* in syntaktysk ûnmotivearre foaropsetting yn in idiomatyske konstruksje ûntdutsen dy’t in nijs-gjirrige wjergader hat yn it Dútsk, en wy hawwe *better net te witten* ferlike mei oare absolute modale *te*-ynfinitiven. Dêrmei binne wy yn alle gefallen wat neier oan in andert kommen. Better net te witten, fansels.

*Institut für Skandinavistik, Frisistik
und Allgemeine Sprachwissenschaft
Abteilung für Frisistik
Christian-Albrechts-Universität Kiel*

LITERATUER

- Aikhenvald, Alexandra Y. (2004), *Evidentiality*. Oxford University Press, Oxford.
- Bennis, Hans (1990), ‘TI: A note on modal passives’, yn: J. Mascaró and Marina Nespór (red.), *Grammar in progress. Glow essays for Henk van Riemsdijk*. Foris, Dordrecht, 33-40.
- Bogaart, Ronny (2006), ‘*Het is te zien hoe dat je het ziet*. De modale infinitief in Nederland en België’, *Voortgang* 24, 37-50.
- Cornelissen, P.J. en J.B. Vervliet (1899-1903), *Idioticon van het Antwerpsch dialect (stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen)*. Siffer, Gent.
- Dykstra, Klaes (1962), *Oersettingen yn it Frysk (ca. 1800-1960)*. Laverman, Drachten.
- Haan, Ferdinand de (1999), ‘Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries’, *Southwest Journal of Linguistics* 18, 83-101.
- Haider, Hubert (1984), ‘Was zu haben ist und was zu sein hat – Bemerkungen zum Infinitiv’, *Papiere zur Linguistik* 30, 23-36.
- Hendriks, Petra (1991), ‘The Coordination-like Structure of Comparatives’, yn: Frank Drijkoningen & Ans van Kemenade (red.), *Linguistics in the Netherlands 1991*. John Benjamins, Amsterdam, 41-50.
- Hoeksema, Jack (2003), ‘*In het minst*: eigenschappen en ontwikkeling van een negatief-polaire uitdrukking en de neergang van focus scrambling’, *Tabu*, 33, 27-50.

- Hoekstra, Jarich (1997), *The syntax of infinitives in Frisian*. Fryske Akademy, Ljouwert.
- Hoekstra, Jarich (2000), 'Sa en net oars of: waar vergelijking en ontkenning elkaar ontmoeten', yn: *Samengevoegde woorden. Voor Wim Klooster bij zijn afscheid als hoogleraar*. Leerstoelgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit van Amsterdam, s. 135-144.
- Hoekstra, Jarich (2009), 'Dat liket mar bêst. Evidinsjaliteit yn it Frysk', *Us Wurk* 58, 1-16.
- Holl, Daniel (2010), *Modale Infinitive und dispositionelle Modalität im Deutschen*. Akademie Verlag, Berlin.
- Horst, Joop van der (2008), *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. 2 Dl. Universitaire pers Leuven.
- Leeuwen, Eva C. van (Hrsg.) (2005), *Sprachenlernen als Investition in die Zukunft. Wirkungskreise eines Sprachlernzentrums*. Narr, Tübingen.
- Neeleman, Ad (1994), *Complex Predicates*. Dissertaasje, Universiteit Utrecht.
- Niebaum, Hermann (2001), '...wat sik daer inne begewen heft bis up dessen dach to, ende met namen van Friesland... Zur Sprache des friesischen Freiheitskämpfers Jancko Douwama', yn: Robert Peters, Horst P. Pütz & Ulrich Weber (red.), *Vulpis Adolatio. Festschrift für Hubertus Menke zum 60. Geburtstag*. Winter, Heidelberg 2001 (= Germanistische Bibliothek 11), 545-563.
- Sassen, A. (1990), 'The modal infinitive in Dutch', yn: F. Aarts & Th. van Els (red.), *Contemporary Dutch linguistics*. Georgetown University Press, Washington, 152-163.
- WFT = *Wurdboek fan de Fryske taal / Woordenboek der Friese taal*. Fryske Akademy, Ljouwert (1984-2011).
- WNT = *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Nijhoff, Sijthoff, Stenberg, 's-Gravenhage en Leiden (1882-1998).